

Det Fierde Capitel

Om Møens-Amt.

2010 Ministerio de Cultura

[Se i større udgave klik her.](#)

De smaa Øer eller Eylande, som her og der findes ved Siælunds Søe-Kyster ere efterhaanden anførte, hver under sit Amt, endogsaa det temmelig store Eyland og Grevskab Samsøe, i Kallundborgs og Sæbyegaards Amt. Men foruden disse ere endnu et Par større og i Historien navnkundige Insuler, det Siælandske Stift tilhørende, samt sorterende hvaer undr sin Amtmand, nemlig Møen og Bornholm, om hvilke fremdeles er at give følgende Beretning. Møens Lægde falder paa den 54 Gr. 59 Min. Latitud. Ved den Kant af Siælland, som vender mod Sydost, saa at det adskilles fra Vordingborgs Amt ved Ulf-Sund mod Vesten, men fra Falster ved Grøn-Sund mod Sønden. Paa de andre Soder omgives det med Øster-Søens Vande. Figuren er langagtig og ujevn ved adskillige Havbugter og Forbjerg, strekkende sig fra Nordost mod Syd-vest tre Mile, men tværs over Landet paa det bredeste halvanden og ellers ikkun en Miil. Landet er mod Søe-Kanten temmelig høyt og særdeles paa den Side mod Østen, omgivet med steile Kridbjerg, som siden skal meldes (*) Luften holdes for at være meget sund og god. (143)

(*) Hertil Hensigter ERASMUS LÆTUS *in Nautic. Lib. III.* Med de Ord.

- - - celsam
Mox coelo videas inferre cacumina Monam,
Tergoraqve alta seqvi, rupesqve attollere Ponto.
Et procul immani fastigial mittere dorfo.

Navnets Oprindelse. Navnet Møen foregives at have sin Oprindelse af det gammeldags danske, nu sielden brugelige Ord Møe eller Jomfrue, ligesom det af nogle paa Latin kaldes Virginia Danica, c: det danske Jomfrue-Land (*).

(*) At Møe og Møen skulle have sit Navn af Maanen og denne være blevet tilbudet i disse Lande under saadant Navn og en Jomfrues Billede, er en Meening som jeg vel ikke vil bifalde, men dog derom anføre den lærde Hr. E. J. v. WESTPHALS Ord, i Fortalen til hans *Monument. Inedit. Rer. Cimb.* Tom. IV. p. 209. Meda seu Moena Dea Lunæ gentium septentrinalium, *Gardingæ* a Cimbris culta, bobus vecta, enjus Sacrisicium erat taurus inchoante & impleta luna, teste OLAO MAGNO L- XV c. 14. Exhibet puellæ imaginem, qvæ Gothis vocatur Moen vel Moes, docentibus Wormio in fastis Runicis p. 169 & SCHEFFERO, p. 113. Ab ejus cultu appellatas dicunt Monheimiam, oppidum Nordgaviæ, Monsburgum Clivia Mondorp prope visurgum.

Vil man vide hvad for en Møe det var, som gav Landet Navn, da svarer den almindelige Tradition, som J. L. WOLF o sit *Encom. Dan.* Hr. KAALUND i en poetisk Beskrivelse over Møen, og endnu en anden Beskrivelse i Mfs. Af Mag. HANS VIBORG, grunder sig paa, at Møen hedde FANE og blev omsider giftet med en Søehelt, ved Navn Grøn Jette, af hvilken det Indløb imellem Falster og Møen, kaldes Grøn-Sund og af nogle Fane-Fiord. Dette Egtepar, saasom Landets Eyere i de ældste Tider, skal med sit Tilhæng, have været baade vældige Jægere og mægtige Søe-Røvere, thi saaledes forestilles de i følgende gamle Riim.

Nu hviler Grøn med Fane sin,
Som trette Hiort og rasken Sind.
Tak Bonde nu den gode Gud,
At du gaaer tryk af Havnen ud. (144)

Ved den Landsbye Frenderup, sees en Familie-Grav, omsat med en Steenmuur 170 Alne lang og 15 Alne bred, hvor bemeldte Grøn Jette foregives at være begravet med sin Fane og deres Slægt.

Urimeligt Rygte. Ligesom alle Insulani eller Øboere gemeenligen frem for andre, holde længe ved deres Fædres Sandsagn, saa haver man og særdeles paa Møen, en Deel flere Traditioner fra de fabuleuse Tider af. Her til henregnes det Rygte om en Klinte-Konge, maaskee en af de saa kaldte Næsse-Konger, hvilken Bønderne tillegge det underlige Navn Jøden af Upsal, og meene, han skulle have haft sin Boelig i den Biergagtige Egn ved Møens-Klint, eller de Kride-Bierge, som gjør Landet Anseeligst i de forbiseylende Søefolkes Øyne. Der sees et Voldsted, ikke uliigt Grunden af et gammelt Herre-Sæde, hvor Klinte-Kongen foregives at have resideret. Bønderne som i mange Hundrede Aar holdte for, at han spøgede der endda, og havde noget at sige i deres Egn, Pleyede i Høstens Tiid at aflegge en Havre-Neeg til Tieneste for Klinte-Kongens Hest, mod hvilken Kiendelse de haabede af ham dem Godhed, at han, som ideligen reed omkring, ikke vilde nedtræde deres voxende Sæd. Hvorledes samme Person haver faaet det Navn Jøden af Upsal, maa man giette sig til saaledes, at det skal være Jetten eller Kiæmpen af Upsal, som Almuen omsider haver giort til Jøden af Upsal. Denne ældgamle Stad i Sverrig holdtes for Othins Boelig, og havde en herlig Tempel, til hans Dyrkelse: De Jetter, det er, Kiæmper og store Helte, som komme derfra, kunde da vel ogsaa have brugt det Ære-Navn, Jetter af Upsal, men Jøder haver man der til Lands aldrig tolereret. Hr. Justitz-Raad H. de HOFMAN melder i sine Samlingers Tom VIII. P. 518, **Klinte-Konge** formodentlig efter en anden Tradition, (145) som ellers er mig ubekiendt, at denne Jette eller Klinte-Konge havde foreenet sig med sin Ligemand, en Konge paa Stevns Klint saa at de begge angrebe den tredje af samme Slags, kaldet Grop og sloge ham ihjel paa Landt-Rygen, hvilken Øe i klart Veyr kand sees fra Møens Klint af. Videre Meldes sammesteds, at hiin Klinte-Konge havde til Eftermand én ved Navn Huno, efter hvilken Hunosøe kaldes, ligesom hans Slot siges at have været bygt ved Magleby-Øster. Denne Huno skal herfra være draget med en Vandre-Skare af ungt Mandskab, til Tydskland og Italien, hvorfra han ikke kom tilbage. Saa meget er vel rimeligt, at baade denne og flere næstliggende Øer af maadelig Storhed, fordem have været beboede af Søe-Hander eller Høvdinger for Fribyttere, hvis Hovetsag var at leve af Rov, hellere end at dyrke Jorden, og naar den Næring slog feyl, eller de bleve alt for mange om det ventelige Bytte, da satte de i Land paa næstliggende Vendiske Kyster og søgte i større eller mindre Sværme, som undervejs forøgedes, at finde Veyen til Valland eller Vandringens Land, hvor deres Fædre de Cimbrer, Gother, Vandaler og Longobarder havde giort den Lykke, som de agtede at tage Deel i.

Landets Frugtbarhed og Dyrkelse. I de sildigere Tider have Møenboerne søgt en lovligere Næring ved at dyrke deres Land, ligesom dette var den Dyrkelse vel værd, anseet at dets Grunde, næsten allevegne, befindes meget frugtbare, bestaaende af en Krideblandet Muld og Leer, som let aabnes og længe holder Fugtigheden ved sig, samt giver foruden Hvede, Rug, Byg og Havre, (146) saa mange Erter af sig, (*) at i de fleste Aaringer derfra kand udføres 12 – 15000 Tønder Kornvare, skjønt det folkrike og velbeboede lidet Land selv behøver ved dobbelt saa meget til Menniskers og Creaturers Bespisning.

(*) For Korn-Tienden Skyld gjorde Møenboerne et stort Oprør Anno 1651, da næsten alle Gaardmænd indfandt sig i Kiøbenhavn, for at protestere mod den befaling at give Tiende efter Loven, ligesom andre Bønder, foregivende at de i 70 Aar havde været frie der for. Dog vandt de derved intet. De meest paastaaende, som vare 13, bleve arresterete, men saa løseligen, at de kunde undløbe, og dette saa man maaskee gierne, saa at Sagen derved fik Ende. Foruden Kornavling giver ogsaa Fædrift Møenboerne god Næring, da de sælge en Deel fede Vare til Kiøbenhavn og andre Steder. Særdeles roser Mag. Hans Viborg i oven bemeldte Mfs. Den Møenske Faare Art, sigende at den ikke alene giver tvende men ogsaa ofte trede Lam, meget trivelige og gode.

Derimod er Engbonden rar, og paa mange Steder utilstrekkelig. GEORG AGRICOLA i hans Skrift *de Natura Fosselium* p. 202 tager meget feyl, naar han kalder Møen *Muna deserta maris balthici insula*, da den og stedse haver været én af de folkerigeste og beste Eilande. Skoven, som forudm haver været langt overflødigere, er nu ikkuns maadelig, dog best mod Klinten og ellers Nørskov, Sønderkov, Grønved, Heineden, Ulfshalen. Hartkornet regnes hen ved 3000 Tønders Skyld, fordeelt imellem nogle og 50 Landsbyer, som bestaae af 584 Gaarde og 456 Huse.

Kirke-Sogne

De syv Kirke-Sogne, hvert med sine Byer og Gaarde, ere følgende.

1. Stege Kiøbstæd. Slots-Ladegaard, Udbye, Hovet-Skoug, Norbøe, Vidsinge, Svensmark, Tøvelde, Tiørnemark, Ebelnes, Søegaard, Eskebølle, Nebbele, Lindemark, Lindbyem Lindholm, Kosterbye og Færgegaard. (147)
2. Elmelunde. Raaebyelille, Elmelundladegaard, Hiertebjerg, Torpe, Østermark, Auregaard.
3. Maglebye. Busene, Mandemark, Søemarke, Budsemark, Stubberup.
4. Borre. Nyborre, Sønne-Vedsted, Raabyemagle, Aalebek, Nørre-Vested (*)

(*) I Borre-Kirke er under Taarnet et aabent arveligt Begravelse, de Bülowers adelige Familie tilhørende, kjøbt Anno 1703 af Capitain Friderich v. Bülow.

5. Kioldbyemagle. Pollerup, Ullemarke, Speylsbye, Taastrup, Oddermose, Kioldbylille. (**)

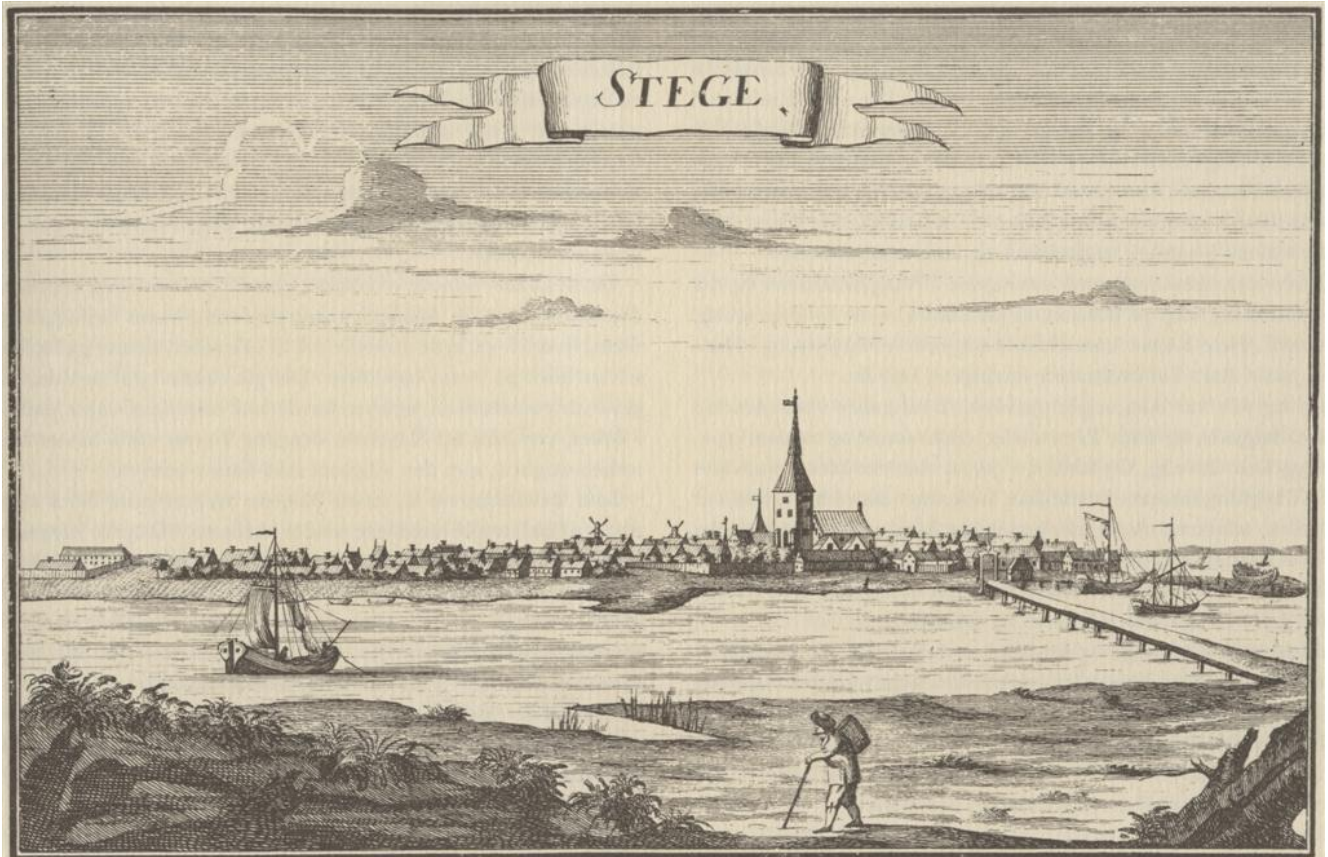
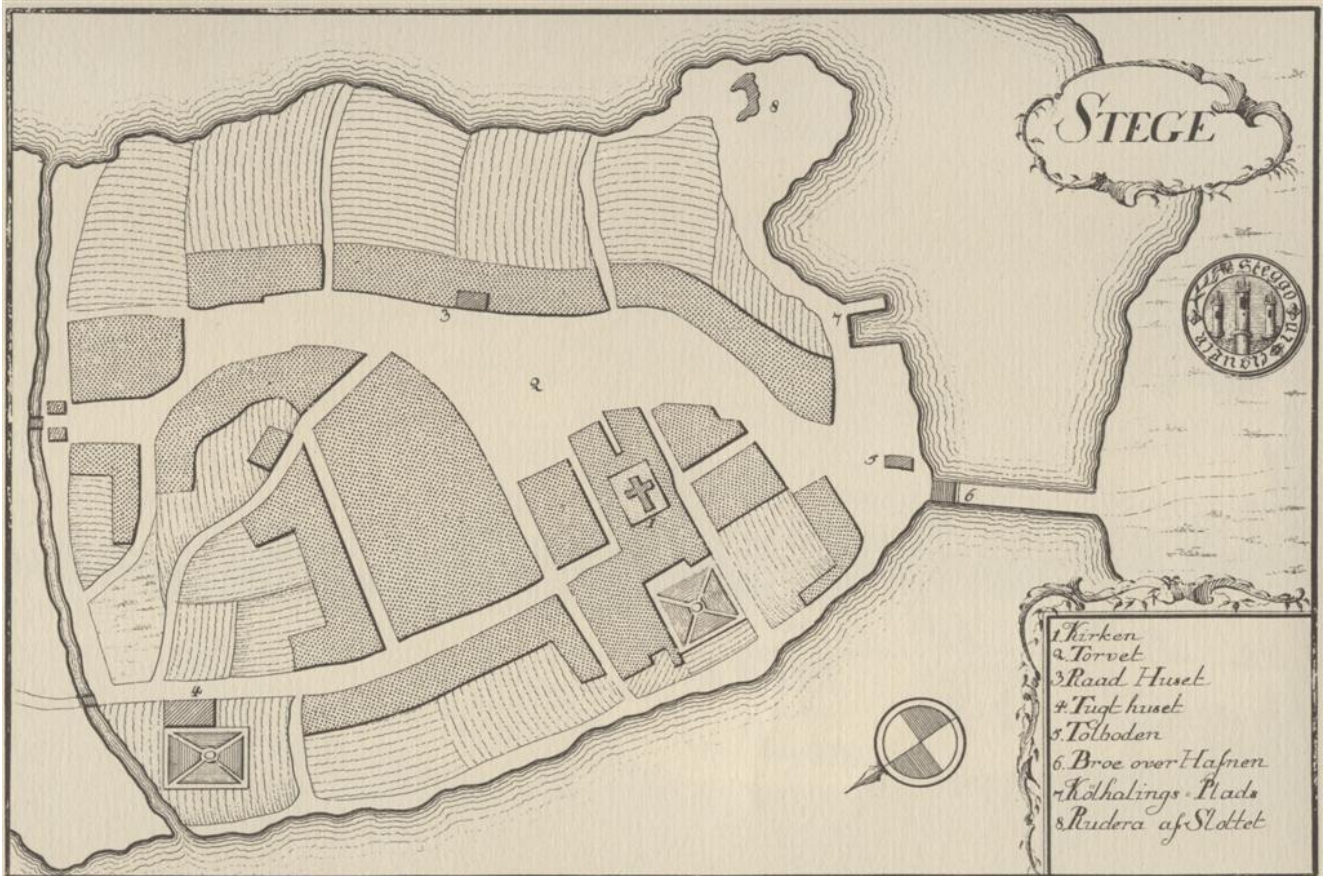
(**) Om de Moltkers Begravelse i Kioldbye følger siden lidet mere.

6. Fanefjord. Koxe, Damme, Bredmose, Torstenes, Aske, Harbølle, Vallerup. Vindebek, Leerbek, Grønsunds Færge.
7. Damsholt. Bastines, Spraae, Rødinge, Hielm, Frenderup, Rydsebek, Nyegaard en adelig Lystgrd. Damsholtsgaarde. (***)

(***) Dansholts Kirke er ikke ældre end siden Aar 1743, da en Deel af det alt for store Stege-Sogns Landsbyer bleve skildte der fra, og fik deres egen Sogne-Præst og Kirke, saa og 1748 tre nye Skoler stiftede af Hans Majestæts vores allernaadigste Kong FRIDERICH B. ligesom Kirken blev bygget paa Hans Høysalig Herr Faders Befaling og omkostning. Rødinge Bye haver forudm haft sit eget Gilde-Lav, kaldet S. Erichs Gilde, udi hvis Sigill har været at læse denne Inscription: Sig. Convivii beati Erii Regis de Røthinge.

Stege Kiøbstæd. Kiøbstæden Stege foregives at have sit Navn af Stager eller Pæle, som den skal være bygt paa. Den holdes for meget gammel, (149) dog haves om dens Alder ingen ældre Efterretning af Breve end fra Kong WALDEMAR II Tiid. Om det faste Slot, som laae ved Siden af Byen, siger en gammel Krønike, at det Anno 1252 blev indtaget af Henrich Meldorp, Kong CHRISTOPH I. Fiende (*)

(*) Anno MCCLH venit Henricus de Meldorp in daniam & abstulit Regi CHRISTOPHORO castrum de Möen, cim insula & multum turbavit Regen. *Cod. Mfs. Ubiv. Hafn. In P. de Ludevig Reliqv. Mfs. Omnis ævi Tom IX. No. I.*

Gamle Fasted. Mod Norden og Østen haver Stege fordem været omgivet med Graver og Volde, samt Stenmure og Taarne eller Rundeler, hvis Grundvold endnu er tilsyne: Paa de øvrige Sider indsluttes den fa Havet, og regnedes derfor i gamle Dage blant Rigets Fæstninger, forsvarede sig ogsaa Anno 1510 med de Lybekers Overfald, da Borgerne, blant andet Gevær, efter HVITFELDS Beretning, brugede Kalk og Tiære blandet i varmt Vand, til at øse paa den stormende Fiende.

I den Borgerlige Kriig, som gemeenlig kaldes Grevens Feyde, blev Byen og Slottet, som holdt den uvalte Kong CHRISTIAN III. Partie, Anno 1533 indtaget af den Oldenborgske Greve Christoph: paa Kong CHRISTOPHER II. Vegne, og leed da, saavel som i forbemeldte Overfald af Lybekerne, stor Nød, ja blev største Deels afbrændt, hvilken Skade dog i næstfølgende 40 Aar temmelig overvandt, hvad Bygningen angik, som blev opført af Kridsteen og Timmerværk. Til at bygge med Grund-Muur opmuntredes Borgerne Anno 1632 ved Høylovlig Kong CHRISTIAN IV. som i saadan Hensigt skienkede Byen den næstliggende Rødsteens Mark, paa 160 Tønders Udsæd, hvis Grund er saa frugtbar, at den ikke behøver nogen Hvile. Midt i forrige Seculo havde Stege noget nær opnaaet sin gamle Velstand, men af de Svenske som Anno 1658 faldt ind, og i tvende følgende Aar havde Overhaand, blev den hart medtagen, Raadhuset med flere Bygninger ødelagt, samt Stedets Privilegier og gamle Breve forkomne. (*) Siden den Tiid sees mange Bygge-Pladse at ligge øde, saa tog og Byen atter Skade ved Ildebrand Anno 1740. Natten efter tredje Pintze-Dag, da en Deel af de beste Kiøbmænds-Gaarde bleve lagte i Aske. Dog ere samme nu igien temmelig ved opbygte.

(*) De Jern- og Metal-Canoner, samt andet Fæstningen tilhørende, som Borgerne eyede, blev dem og den gang frataget. Dog gjorde Borgerne i Begyndelsen Greven af Sultzbach god Modstand, og afslog Fienden ved Fanefjord, under General Hans Lövenhielms Anførelse. Conf. PUFFENDORF R. G. C. G. L. VIII. § 8. Mag. Hans Viborg som levede der paa den Tiid, siger i sit Mfs. Om Møen, at da de Svenske siden komme igien om Foraaret og endelig fik Magt over de 600 Borgere og Bønder, som største Deels bleve nedlagde, havde han selv hørt Fienderne rose denne Almues ugemene Tapperhed i at forsvare sig.

Næring. Byens Næring beroer fornemmeligen paa Landhandel med Bønderne. Da nu Landet er lidet, kand Handelen ikke være stor, men efterdi det er særdeles frugtbart, og Bonden, frem for i Siælland, baade stræbsom og mere velhavende, saa haver og Borgeren her bedre Fordeel af faa, end andensteds af mange. Et aarligt Market holdes den 12 October. Skiønt Havnen, som indsluttes ved en lang Vindebroe, er ikke ret dyb, gives dog nogen Næring ved Søefart, baade inden og udenlands. Saa falder og i Byens Egn og allevegne under Møens Land, god Fiske-Fangst, men allermeest ved Røddinge hvor alle slags Søe-Fisk, særdeles Torsk, Sild, Aal ec. Pleyer at gaae til i Overflødighed. (150) Borgernes sædvanligste Tal er 170 Mand og den aarlige Consumption Anno 1753, 1400 Rdlr.

Kirke. Siden den gamle St. Giertruds Kirke, ved Reformationens Tid, fandtes overflødig, og derfor blev afbrudt, haver Byen ikkun en Sogne-Kirke, og den endda tilfelles med adskillige Landsbyer, men der er temmelig stor og i de sildigere Tider forøget ved Tilbygning af et nyt Chor. Den kaldes St. Johannis Kirke og holder i Længden 90. men i Bredden 30 Alne. Nogle Opskrifter der i, findes *Marmor. Dan. T. I. p. 310.*

Den forrige Latinske Skole er, saasom overflødig ved flere smaae Skolers Reduction, 1739 omskiftet til en Skrive- og Regne-Skole.

Navigationsskole. Desforuden var i dette Seculi Begyndelse, her anlagt en Navigations-Skole, i hvilken skulle læres Mathesis, Astronomia, og hvad som til Styrmands-Konsten var henhørende. (*).

(*) Confer. *Nova litterarum Maris Baltici* Anno 1703 mense Majo og HEORGII RASCHII, saasom første Professoris, Styrmands Bog Hafn. 1702.

Tugthuus. Men da de Lærendes Tal blev ikke stort, og Navigations-Skolen derfra forflyttet til Kiøbenhavn, hvor den nu er i ønskelig Flor (**), saa stod den Møenske Navigations-Skoles Bygning en Tiid lang uden Brug, indtil Høys. Kong CHRISTIAN VI Anno 1742 fandt for got, at anvende saavel Huset, som dets tilhørende, og ved sine Renter forøgede Capital, til et Tugt- og Manufactur-Huus, hvor Provintzens modvillige Betlere kunde tvinges til Arbeyd, saa og skikkelige Folkes uskikkelige eller vanartige Børn. (151) paa Begiering, hensettes i adskilte Værelser til Forbedring.

(**) I hvad Anledning bemeldte Navigations-Skole just her blev anlagt, vides ikke, uden det var fordi Rigets Admiral sammesteds i gamle Dage skal have haft sin Boe Pæl, en Efterretning som gives alene af Jon. Lyscandri *Sermon. De Antiqvit. Dan* pag. 19.

Dette Huus, som haver sin Fabrik-Mæster, Spise-Mæster, Skriver og Underbetientere, er nu i god Stand, og et par Snese Lemmer, som ellers i Lediggang lærde at gjøre ilde, lære der at spinde og væve saavel, at adskillige Slags uldne Vahre til nogle tusende Rdlr. Værdie, aarligen af dennem forfærdiges.

Stegeslot. Stege-Slot haver fordem ligget ved Byens Søndre Side, hvor Voldstædet viser Kiendetegn til stærke Mure og Taarne, blant hvilke sidste var et særdeles stort, som kunde sees langt fra i Østersøen. Paa dette Slot som fordem heed Stegeborg holdtes et eget S. Knuds Gilde, som paa Latin kaldtes Convivium S. Canuti Regis de Stecheburg. See *Terpag. Rip. Cimbr.* p. 421. 424. 432. Kong ERICH af Pommern indrømmede sin Concubine, ved Navn Dorthe, dette Slot nogen Tiid til Beboelse (*).

(*) Til Forsvar mod Lybeckerne, lod Kong HANS 1510 Stege Slot befæste frem for tilforn, som sees af hans Brev til Lehnsmanden Anders Bilde, efter hvis Anviisning Borgerne befales at gjøre en Vold for Slottet.

I den tilforn omtalte Grevens Feyde, som fulgte paa Kong FRIDERICH I. Død, Anno 1534, blev det af de uroelige Borgere indtaget og gandske nedbrudt hvilken Formastelse Borgemesteren og tvende Raadmænd maatte betale med Livet, da deres Hovetskalle bleve til Afmindelse indmurede i St. Hans Kirke, bag Alteret, hvor de endnu findes nederst i Schoutbynacht Schönebölles ½Begravelse. Af gamle Sigillis ses, at Stege Slot haver haft sit eget Vaaben, nemlig en udstrakt Haand, Halvdelen siddende i Vand med Paaskrift Manus Petri, da Stege-Byes Vaaben eller er en Muur med 3 Taarne og 3 Porte (152) Da jeg i Cantzelliets Archiv haver fundet en Deel Udskrifter af Stege Kiøbsteds gamle Privilegier og Kongl. Rescripter, hvis Originaler i Aar 1658 tillige med Raadhuset af Svensken blev lagt i Aske, saa vil jeg heraf anføre det merkværdigste, for Eftertidens Skyld.

Anno 1268 fik Stege Borgere Kong ERICH GLIPPINGS Brev paa den Frihed at bruge Skoven, som laae omkring deres Bye, saa og Græsningen sammesteds, og det paa saadan Maade, som de havde

haft den i hans Farfaders Kong WALDEMARS Tiid. Denne Benaadning er stadfæstet af Kong CHRISTOPHER II. 1321 af Kong ERICI POMERANO 1410, af Kong CHRISTOPHORO III. 1447 og af Kong Hans 1483.

Anno 1481 Kong CHRISTIAN i. Brev af Indhold, at Stege Borgere besværede sig over Kiøbmænd, Hofmænd, Bønder og Bønder-Sønner, som komme der til Landet for at opkiøbe de Vahre, der ellers burde føres til Byens Torv. Saadan Forprang vilde Kongen have strængeligen forbøden, under Vahrenes Fortabelse. Bonden skulle leve af Ager og Eng, Kiøbmanden af Kiøbmandskab.

Anno 1507 Kong HANSES Brev, som viser at bemeldte Forbud ikke havde giort sin Virkning. Møenboerne ville ikke endnu komme til Market i Stege med Korn og Qvæg, men førde det nu selv lige over til Tydskland. Saadant maatte herefter ikke skee. De skulle søge Torvet i Stege.

Anno 1524 Kong FRIDERICH I. Brev, som atter forbyder at Præster, Fogeder og Bønder ikke maatte drive Kiøbmandskab til Forprang, men alene til deres eget Huses Behov. Siden følge i samme Brev, disse Formanings-Ord til Borgerne: da Kong CHRISTIAN (153) stander endnu dagligen efter Rigens Forderv, saa bed og byde vi og Dannemarks Riges Raad, eder og alle vore Kiøbstædmænd her i Riget, og fuldkommeligen raade, at I for eders egen Velfærds Skyld, retter eder efter, med gode Harnisk, Bøffer og andre gode Værge, og vorder til rede, ved Nat og Dag, at afværge vort Riges og eders egen Skade, ligesom vi og Rigens Raad og gode Mænd ville være villige, men Heste og Harnisk, at afværge Rigens Forderv, af vor yderste Formue.

Anno 1535 da Grev Christopher af Oldenborg, paa den fangne Kong CHRISTIANs Vegne, havde indtaget Landet og Stege Bye, samt, som det synes mere Velvillighed end han burde, fik Stege Borgerskab af ham paa bemeldte Konges Vegne, er Brev af den Indhold, at for troe Tieneste, som de Kongen giort havde og herefter giøre skulle, maatte de til dennem anamme Neshale og Neshalefang, med Eng, Skov og andet tilliggende, og det til evig Tiid beholde, som deres frie Eyendom.

Anno 1582 Kong FRIDERICH II. Brev, med gammelt Klagemaal, at Bønderne paa Møen ikke solgte deres Vare i Stege, men fravendte Byen den Næring. Dette forbydes atter alvorligen, paa det Byen ikke maatte forarmes, og tillige befales Ifølge af ældre Privilegier, at holde godt Axeltorv i Stege, hvor Borgerne skulle være pligtige, at have tilsals og sælge, for billig Priis, til Bonden deres Vare, saasom Salt, Humle, Jern, Klæde ec.

Samme Tiid, samme Konges-Brev af Indhold, at Borgemæster og Raad i Stege havde beklaget sig, at siden Fiskeriet hos dem havde aftaget, var Byen fast forringet og forarmet, saa at, i den Sted, der (154) tilforn havde været hen ved 500 vederheftige boesiddende og formuende Borgere, vare de nu meget ringere og fast forarmede, hvor over de stode tilbage, med deres aarlige Byeskat. Derfor ville da Kongen naadigst eftergive dem deres Restantz, og tillige formilde Byens Skat saaledes, at de aarligen ikke skulle svare mere end 100 Mark, efter Møntens forrige Værdie. Dette Brev comfirmerede Kong CHRISTIAN IV. ved sin Regierings Tiltrædelse, Aar 1596.

Anno 1585 Kong FRIDERICH II. Brev, at her efter, ingen fremmede Kiøbmænd maatte ligge i Grønnesund, for at drive nogen Handel eller Kiøbmandskab med Bønderne, til Hinder for Byens Borgerskab, og forfang i deres Næring, da Godset eller skulle være forbrudt.

Anno 1627 Kong Christian iv. Brev med Bevilgning, at Stege Byes Magistrat, efter giorte Ansøgning, maatte lade indhegne til Sædeland og anden Brug, saa meget af næstliggende Overdrev. Som de forordnede Kongelige Commisariier tilsagde, hvilket de stedse frit skulle nyde og bruge. Her paa fulgte, efter 5 Aars Forløb, samme Konges tilforn berørte Brev, ved hvilket Byen skienkes Rodstens Mark paa 160 Tønders Udsæd ec.

Elmelunde. Ikke langt fra Stege, i Elmelunde eller som nogle kalde det Ulmelunde-Sogn, laae i gamle Dage et Kongeligt Slot og Cronens Lehn for uden Stegeborg. Det kaldtes ligesom Stedet Elmelund, men fandtes at være overflødig, hvorfor det omskiftedes til en adelig Herregaard, Hr. Eggert Ulfeld og allersidst Corfitz Ulfeld tilhørende. Anno 1696 blev Jorden deelt imellem 8 Bøndergaarde. **Herregaarde.** Det samme siges at være skeet med fire andre Herregaarde, som fordem have været (155) der paa Landet, navnlig Enkebølle, Horsted, Skovhuse og Søegaard. Saadan Omskiftelse af Herregaarde til Bøndergaarde er uden Tvivl en af Hovet-Aarsagerne til de Møenske Bønders Fortrin i Velstand og Vindskibelihood, da det som er tvertimod mere haver haft Sted i de fleste Provintzer og derfor draget til en stridig Virkning efter sig. Nyegaard er nu den eeneste Herregaard paa Møen, dog egentlig ikkun en adelig Lystgaard, foruden Bondens Besværing. Den besiddes af nærværende Amtmand Kammerherre Friderich Möesting, og er i dette Seculi Begyndelse anlagt af da værende Amtmand Etatsraad Caspar B Gottlob Moltke, samt ziret og forbedret af hans Broder-Søn Hr. Ober-Hofmarschalk Greve Adam Gottlob Moltke, hvis Familie af Arilds Tiid haver været boesat her paa Møen, saavel som i andre Danske Provintzer. Til Beviis, vil jeg beraabe mig paa den Liigsteen som er lagt over Hr. Henning Moltke samt hans Frue Elsebe og deres Søn Ficco Moltkes Hustrue, Christina, hvilken findes i Kieldbye Kirkes Chor, ved Degnestolen, efterdi dette Monument ikke alene her, men ogsaa i hele Dannemarck eet af de lædste adelige Epitaphier, som Tidens Længde haver skaanet fra Undergang i halv femte Hundrede Aar. Steenens gandske Indhold haver Hr. Etatsraad Klesenfeld ladet skikke i Kaaber, Opskriften bestaer i følgende faa Ord og Navne. Anno domini MCCCXXIII. In die Francisci obiit Dominus *Hemmingus Molteke* miles, ætatis XLVI. Die Annunciationis Mariæ obiit *Anna Elsebe* Uxor. Fuæ ætatis XLIII. – obit domina *Christina*, Uxor. Domini accumbentis.

Hospital. Speylbye udi samme Kieldbye-Sogn havde fordem et lidet Hospital for 6 syge Mennsker. Dets Indkomst blev Anno 1685 henlagt til Vartou i Kiøbenhavn, med Forbehold, at 6 Fattige fra (156) Møen der altiit skulle finde Sted, som ogsaa skeer. **Borre fordem en Kiøbsted.** Anledningen til den Forandring var, at den forrige Hospitals Bygning behøvedes til Ophold for noget Mandskab og Heste af den Kongelige Livgarde, som den gang havde Stand-Qvarter paa Møen. Flere Antiquitæter og andre Merkværdigheder paa Møens Land findes i adskillige skrevne Beretninger, som mig ere forekomne, og af dem vil jeg endnu med faa Ord, anføre lidet, saasom om den gamle Stad Borre, hvilken nu er en Landsbye, beboet af Selveyere, men skal for nogle Hundrede Aar siden have været en Kiøbstæd. Dette stadfæstes ikke alene ved bemeldte Bønders frie Eyendom, men ogsaa ved mange Rudera af Kiøbsted Bygningers murede Grundvolde, som ofte findes, naar man graver i Jorden. Paa begge Sider af Byen er en Mose, hvor gamle Folk, efter Sandsagn berette, at fordem haver været en aaben Strand og Udseyling til Havet. I denne Mose haver Præsten Hr. Jens Engel, Anno 1720, da han ville grave en Dam, fundet en Rad nedslagne Ege-Pæle med Jernringe, ligesom ved en Skibsbroe. Ja det fornemeste Beviis er, at samme Præst haver fundet Stadens Sigillum og foræret det til Biskop Worm i Kiøbenhavn, der i saaes et Taarn og oven paa samme, Halvdelen af en Mands Legeme, med Opskrift: Sigillum civitatis Borrhensis. Formodentlig haver Havets Omskiftelse til tørt Land, været det, som omskiftede Kiøbstæden til en

Bondebye, og da Møen formodentlig ikke paa en gang haver behøvet mere end en Kiøbstæd, saa tænker jeg, at Stege Byes Alder vel ikke opstiger høyere, end til den uvisse Tiid, da Borre tog af, og overlod sin Næring til en Bye, som laae beleyligere for de Søfarende. Men at meerbemeldte Borre har været en Bye af høy Alderdom, og derhos formodentlig en fast og (157) FORVARET Sted, sluttes nogenledes af Navnet Borre eller Borg uden Tilleg, da det synes at betegne per excellentiam eller høyere Grad, en fast Bye, da det synes at betegne per excellentiam eller i høyere Grad, en fast Bye fra det græske Muggies et Taarn eller en fæstning.

Møens Klindt. Det som allermeest distingverer Møens Land, i Henseende til sit naturlige Indhold, er den saa kaldte Klindt eller en temmelig lang Streckning af Kride-Bierge, som særdeles paa den østlige Side ud mod Havet, reise sig fra Strandbredden af, i en Høyde som her til Lands er usædvanlig og efter det Maal, som Mag. Joh. ARNDT DYSSEL trigonometricke haver taget Anno 1756, skal være hen ved 168 Alne fra Vandet (*).

(*) See mere om dette og andet, Klindten tilhørende i Danm. Og Norg. Øconom. Magz. T. I. p. 241.

Da dette Element undertiden stiger op over Bredderne og slaar an mod Biergenes Fod, saa løsnes denne og udfalder i temmelig store Stykker, men efterlader sig andre saasom halvkløvede, hvilket giver en rar Anseelse og nogle saadanne sneehvide Støtter, adskillige Navne, saasom Sommer-Spiir, Taleren, Dronningstolen ec. Her til komme nogle flydende Vande, som falder oven fra og giøre anseelige Cascader, af hvilke én kaldes Maglevand, og den anden Græderen. Saa falder og her et velklingende Eccho eller Gienlyd i Annledning af Biergenes adskillige Kanter. Dog herved opholder jeg mig ikke længere, efterdi velbemeldte Mag. DYSSELS Ord derom allerede ere anførte i den første Deels anden Bog, som forestiller denne og andre Provintzers Natur-Historie.

RareStene og Jordarter. Saavel ved Møens Klint som andensteds paa dette Eyland, pleye Liebhabere at sanke en god Deel rare Stene og forsteente Ting, (157) særdeles æthites, Echinites, Belemnites og deslige. Saa har og velbemeldte Mag. DYSEL tilsendt mig en Samling af nogle Jordarter, som ved deres Farve og Fiinhed adskille sig fra det almindelige. For en halv Snees Aar siden, skeede ved Møens Sydøstlige Strandkant, et stort Jordfald, paa 4 til 6 Alnes Dybhed. Til dets Undersøgelse blev Hr. Doct. Og Professor CHRIST. GOTTL. KRANTZENSTEIN af Deres Kongelige Majestæt befalet at giøre en Reyse derhen. Ved Øyensyn og Jordborets Brug, fandt han sig bestyrket i den Meening, at alle deslige Tildragelser grunde sig paa dybe Vand-Aarer, som neden til søge deres Udgang, og altsaa underminere Tide efter anden, den oven paaliggende Jord, kort skyllende efter Haanden noget af den løse Jord og Sand, saa at der med Tiden bliver en Hule eller langagtig Hvælving. Naar nu denne er saa stor, at den ikke længere kand bære hvad som hviler derpaa, da er det naturligt, at det store Jordekke synker ned og opfylder bemeldte underjordiske Hule, Heraf drager velbemeldte Hr. KRANTZENSTEIN den Slutning, at man ikke altid og allevegne kand biefalde deres Meening, som holde for, at Jordlagene skulle ligge oven paa hinanden, just i den Orden og efter den Tunghed, som i de Syndflodens Tid, eller andre særdeles Oversvømmelser, have haft, See *Acta Reg. Societ. Hafn.* Tom. VIII. Pag. 189 seqv.

Selsomt Fiskerie. Ved Rødinge, som er navnkundig af sin Fiske-Fangst, ligger en maadelig fersk Søe, ved hvis Vester Ende er en rund Grav, som haver tvende Udgange, nemlig én hvorved den modtager det af Søen faldende Vand, og en anden, hvorved samme Vand igien udfalder i Havet. Begge disse Udgange kunne lukkes naar man vil, og naar Strandvandet (159) voxer, da søger en

Mængde af Fisk ind i samme Hul, hvor de lettelig fanges, eller og igennem det andet Hul indlades i Søen. Ikke langt derfra haver Vandet ved sin Indskiærelse giort den liden Øe Koster, som man kand komme til ved en Broe.

Herlig Udsigt. Ved Harbølle, paa den Kant, som vender mod Falster, sees Voldstædet af en Skandse eller liden Fæstning, om hvilken ellers ikke haves nogen Kundskab. Udi Valderup er et høyt Bierg, kaldet Preste-Bierget, som giver en herlig Prospect, dog ikke saavidt, som det, der haves fra Kridebjergene paa Klinten, hvor man i klart Veyr, kand Øyne endogsaa de Pommerske og Rygenske Kyster. Neden for Prestebierget findes en Kilde, hvis Vand holdes for at have nogen Lægedoms Kraft, særdeles mod Hysteriske Sygdomme. Om Sommeren er dette Kildevand liskolt men om Vinteren saa lunkent, at et stykke Iis snart smeltes deri. See WIELANDS Maanetlig Relation for Januari Maaned Anno 1721. pag. 10.

Flere smaa Øer under Amtet. Endnu maae jeg her opregne adskillige mindre Øer, som ligge omkring Møens Land, og sortere under dets Amt. Blant den ere først sex beboede og heel frugtbare nemlig 1.) Baagøe, temmelig stor, da den haver 29 Gaarde og 46 Huse. 2.) Nyejordsøe haver 20 Gaarde og 7 Huse. Her er nyeligen, nemlig i May-Maanet 1763, skeet stor Skade ved Vaade-Ild, som haver fortæret femten Gaarde paa eengang. 3.) Langøe 4 Gaarde. 4.) Tærøe 4 Gaarde. 5.) Faarøe 2 Gaarde. 6.) Moesøe med 3 Gaarde og et Huus. Grunden er allevegne god, undtagen paa Tærøe, hvor Sand og Gruus gjør (160) det meeste. Desforuden ere 3 ubeboede Holme eller saadanne Øer, som man alene lader ligge til Græsning, nemlig Lindholm, Tyrholm og Kalløe, hver ikkun en Fierdingvey lang.

Af de Adelsmænd, som i gamle Dage have været forlehnet med Møens-Land, vil jeg sette disse, som mig ere forekomne.

Hemming eller Henning Molteke, Anno 1326, da han døde ætatis 45. som den tilforn anførte Gravskrift i Kiældbye Kirke udviser.

Fike, som og skrives Ficco, Molteke, med Tilnavn de Stridselde 1369 var ogsaa Gielker eller Statholder i Skaane, og Høvets-Mand paa Riberhuus. Hans Hustrue Christina ligger i Henning Moltekes Grav.

Jens Rud den ældre, Ridder 1396.

Steen Basse boede paa Elmelund Slot 1406.

Waldemar, en Mand som menes at have været af Kongel. Byrd, var her tillige med Steen Basse, men boede paa Stegeborg og havde alene over Byen at raade.

Anders Bille til Søegaard, 1531. Han var tillige Oberst og Archeliemæster.

Albert Giøe til Krenkerup, 1537. Den rigeste Ridder i Dannemark paa den Tid.

Herlof Skafve
Niels Ulfstand 1557 (161)
Claus Ulfeld
Jacob Brokkenhuus 1563
Evert Bille 1567
Peder Munk 1574

Brede Rantzow 1569 med sin Frue begravet i Maglebye Kirke.

Peder basse 1622.

Frantz Rantzow 1629.

Henrich Holk 1633.

Corfitz Ulfeld 1634.

Henrich Rammel til Bekkeskov 1652.

Axel Urup 1655.

Peder Teetz Rizens Raad og Ober-Rentemester.

Kort efter Regieringens Forandring, blev dette Cronlehn pantsat, tillige med meget andet Gods, til den rige Hollænder Gabriel Marselius, som i Krigens Tiid havde gjort Fordtrekning paa en stor Summa Penge.